

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם יוסף ששון, ירושלים
תאריך: 14.6.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: מר ששון, את הראיון נתחיל בזה שתספר קצת על בית אבא בקמישלי. איך היו החיים, ממה התפרנסתם. לאחר מכן נעבור לשלב השני של איך עזבת את קמישלי והגעת ארצה. בבקשה.
 יוסף ששון: אנחנו בקמישלי, הדוד שלי, משה נחום ז"ל, היה ראש העדה. אח של אבא שלי. היה ראש העדה בקמישלי.

ש: באיזו תקופה הוא היה ראש העדה?

ת: אני לא זוכר, אבל משנות הארבעים עד '65, עד שהוא נפטר. אנחנו גדלנו אצלו למעשה. אני יתום מאמא. אמא שלי נפטרה כשאני הייתי בגיל ארבע. הדוד משה נחום לקח אותנו וגידל אותנו עד גיל 13. בגיל 13 נסענו לחלב. שם התחלנו ללמוד תורה וגם ערבית בבית מדרש.

ש: ... עד לגיל 13?

ת: עד לגיל 13 היינו בקמישלי.

ש: אני מבין שבקמישלי היהודים חיו ביחד.

ת: ביחד. היתה להם שכונה כזאת, שכונת היהודים.

ש: הארת אל-יהוד מה שנקרא.

ת: הארת אל-יהוד.

ש: כמה הייתם שם? כמה משפחות?

ת: כמה משפחות? היו מעל מאה משפחות.

ש: ממה הם התפרנסו?

ת: התפרנסו כולם, היו בעלי עסקים ...

ש: חלק מהם היו אולי חקלאים?

ת: היו גם חקלאים. משפחת רחימה. משה רחימה. היו חקלאים. פרג'יו צמח ... ומשפחת שבדה גם כן היו חקלאים.

ש: כשאתה אומר חקלאים זה שממש עסקו בחקלאות?

ת: ממש עבדו, והיו להם המון פועלים שעבדו, כלים, טרקטורים.

ש: עוד חוץ מהם אילו משפחות היו?

ת: השאר היו ... סוחרים. היו ביניהם גם עניים שלא היה להם ...

ש: פועלים.

ת: כן. היו פועלים עובדים רק עם היהודים. הערבים לא העסיקו אותם. יהודי שהלך לערבי ועבד עד יום שישי, אמר לו שבשבת הוא לא בא לעבודה, [הערבי] אמר לו – עד פה ... לו להפסיק לעבוד. אז עבדו רק אצל יהודים.

ש: תנסה לשחזר מה היה אחוז העניים מאוד, הפועלים.

ת: העניים נגיד שהיו אולי שלושים אחוז מהיהודים שהיו

ש: כלומר שלושים משפחות.

ת: כן. שחיו על קצבאות שקיבלו ... מפה, מהארץ. היו שולחים כספים והם היו מחלקים.

ש: מהארץ ומארצות הברית.

ת: מהארץ. לא ידעו. אף אחד לא ידע.

ש: אה. הגיעו כספים.

ת: היו מגיעים כספים. מדמשק היו מגיעים לרב שהיה, אני לא זוכר מי היה בזמנו, והוא היה שולח לקמישלי.

ש: מי היה מחלק את זה?

ת: פרג'יו צמח היה מחלק.

ש: מה הוא היה?

ת: הוא היה מין אחראי על הכסף. הוא היה מחלק לכל המשפחות שווה בשווה.

ש: אם כן, מה היה אחוז הסוחרים?

ת: היו אולי חמישים אחוז סוחרים.

ש: והשאר?

ת: השאר עבדו בחקלאות. גם בחקלאות עבדו.

ש: כמה משפחות היו האצולה של ... ?

ת: אולי עשר משפחות.

ש: אתה זוכר את

ת: כן, כן.

ש: מי אלה היו העשירים ביותר?

ת: משפחת עזרא יצחק, דוד שלי משה נחום, פרג' סאמת, שלמה צמח אח שלו, משפחת שבדה. אלה היו האנשים העשירים. ... העשירים והיו פחות. ... אם אתה מדרג אותם היו כמה דרגות.

ש: כמה אחוזים היית מגדיר את העשירים?

ת: העשירים הטובים אולי רק עשרה אחוז.

ש: והעשירים הבינוניים?

ת: בינוניים 25 אחוז.

ש: זאת אומרת הקהילה יכלה להתקיים.

ת: יכלה להתקיים בכבוד.

ש: היה בית כנסת?

ת: שני בתי כנסת.

ש: למה שניים? אחד לאשכנזים ואחד לזה? אני צוחק.

ת: לא. תמיד עשינו שני בנינים להתפלל שם. היה בבוקר מוקדם, היה יותר מאוחר. היה לנו בית כנסת אחד ישן ואחד שבנינו חדש.

ש: אתה מדבר על שני בתי הכנסת האלה, הישן והחדש?

ת: כן. האוכלוסיה גדלה, אז עשו עוד בית כנסת.

ש: אוקיי. חוץ מהמנהיגים החילוניים נקרא לזה, דיברת על משה נחום, נכון?

ת: כן.

ש: היה עוד מנהיג דתי? רב?

ת: רב כן. היה חכם ברוך עמרם. הוא היה המוהל, השוחט, הרב, הפוסק. היה לנו גם את חכם מרדכי.

ש: מרדכי מה?

ת: ברח לי שם המשפחה. אני חושב מזרחי. אני לא זוכר כל כך טוב, זה לפני חמישים שנה. מרדכי מזרחי,

כי אח שלו היה משפחת מזרחי, אז יכול להיות מזרחי.

ש: הם היו הרבנים?

ת: הרבנים הפוסקים.

ש: אתה מדבר איתי על שנות?

ת: ארבעים עד 55'.

ש: אתה כילד למדת שם בקמישלי?

ת: למדתי אצל חכם מרדכי. למדתי שנה וחצי.

ש: זאת אומרת מגיל ...

ת: לא. לא נתנו לנו הערבים ללמוד. חייבו אותנו ללמוד בבתי ספר של נוצרים. לא ערבים אלא אלה של

נוצרים.

ש: היו בקמישלי נוצרים?

ת: בטח. ארמנים. למדנו שם עד שהירשו לנו השלטונות ללמוד תורה. אז פתחו בית מדרש בבית הכנסת

שהיינו מתפללים והתחלנו ללמוד.

ש: באיזו שנה זה היה?

ת: בשנת 53'. 53' עד 57' למדנו שם. בשנת 57' בגיל 12, קיבלנו רשות מהשלטונות ללכת לחלב ללמוד

תורה. יחד עם התורה ללמוד ארבע שעות ערבית, ארבע שעות תורה. אז אספו את כל הילדים של העדה

ושלחו אותם לחלב.

ש: זאת אומרת את כל הילדים של ...

ת: כל הילדים של העדה מגיל שמונה תשע עד גיל 15. את כולם שלחו לחלב.

ש: איזו קבוצה זו היתה? של כמה ילדים?

ת: אני זוכר שאנחנו היינו 92 ילדים ...

ש: מה אתה אומר.

ת: כן. אחרי זה התחילו גם העשירים לשלוח את הילדים שלהם. אז כולם באו ללמוד.

ש: אבל אני מבין שלקחו קבוצה כזאת גדולה, צריך להעביר אותה באוטובוסים.

ת: העבירו אותנו באוטובוסים.

ש: הסעה מאורגנת על חשבון הקהילה?

ת: לא. כל אחד נסע על חשבוננו לחלב.

ש: איפה ישנתם שם?

ת: כל אחד שהיתה לו משפחה שם המשפחה לקחה את הילדים ולמחרת כולם היו בבית הספר.

ש: לכל אחד היתה משפחה בחלב?

ת: לכולם היו משפחות. היו משפחות שעזבו את קמישלי והלכו לגור בחלב. המצב היה יותר טוב שם.

ש: לא קרה מצב שלילד מסוים לא היתה משפחה בחלב?

ת: אז הלך אצל קרובי משפחה. לכולם היה, הרי כולם עדה אחת היינו. אפשר להגיד שהיינו כולנו משפחה אחת. אחד מכיר את השני.

ש: כלומר לא היה מצב שילד שהגיע לחלב ללמוד, לא היה לו מקום ...

ת: לכולם היה מקום.

ש: מה היתה השיטה? כולכם עברתם לחלב?

ת: אני במקרה הלכתי לדודה שלי. בני דודים שלי הלכו לדודה שלי. הילדים של הבת-דוד שלי הלכו לדודה. היינו איזה 14 ילד וגרנו בחדר אחד, חדר גדול. כולנו ישנו יחד.

ש: מה עם לבוש, ספרים, אוכל?

ת: את זה העדה היתה נותנת לנו, הקהילה החלבית. נתנה לנו לבוש, ארוחה אחת ביום, כי לא היינו חוזרים באמצע היום לבית אלא רק בערב אחרי תפילת מנחה וערבית. כל ילד היה מקבל כל חודש עשרים לירות לצורך בזבוז וטיפול של המשפחות האלה. לתת למשפחה.

ש: לשלם למשפחה.

ת: לשלם למשפחה. הקהילה החלבית היתה משלמת.

ש: עשרים לירות סוריות?

ת: עשרים לירות סוריות, לחודש. אז זה היה כסף מכובד.

ש: אתה זוכר את התקופה הזאת שהתקיימת בכבוד?

ת: נכון. עשרים לירות זה היה המון.

ש: מישו מהקהילה החלבית היה מגיע ונותן לך כל חודש ביד עשרים לירות סוריות?

ת: כן. לכל משפחה. למשל אני גרתי אצל דודה שלי, דודה שלי הייתה באה ומקבלת על כמה ילדים שהיו לה, על כל ילד עשרים לירות.

ש: היא היתה באה ומקבלת?

ת: כל חודש.

ש: לא לכם ליד?

ת: לא. למשפחה המחזיקה את הילדים.

ש: מי היה משלם להם? אתה זוכר מי היה האיש?

ת: חכם אינטוּב כהן. הוא היה מחלק את הכספים לעדה. הוא היה אחראי והיו עוד כמה. אבל הוא היה שעמד בראש.

ש: אתה חיית שם עם היהודים האחרים משנת?

ת: משנת '58 עד '62 כשעליתי לארץ.

ש: ילדים אחרים המשיכו לחיות שם?

ת: הרבה ילדים המשיכו אחרי, עד שעלו לפני ארבע או חמש שנים.

ש: מחלב.

ת: המשיכה ... ילדים. כמובן גדלו והתחתנו והילדים שלהם התחילו ללמוד.

ש: אוקיי. זה נשמע מעניין. אתם הייתם מגיעים לפעמים הביתה מחלב לקמישלי?

ת: כן. מחג לחג. בפסח ובסוכות היינו חוזרים.

ש: למשך כמה שבועות?

ת: לשבוע, עשרה ימים, ואחרי זה חוזרים.

ש: רק לחג?

ת: כן. סוכות ופסח. היו כל מיני ... שלא היה להם כסף אז הם היו משאירים את הילדים שלהם שם והם

היו באים לבקר אותם. ההורים היו באים לבקר גם את המשפחה וגם ...

ש: הנסיעות האלה היו על חשבון הילד?

ת: על חשבון הילד, כן.

ש: אז קיבלתם אם כך דמי כיס ...

ת: כן. אני אומר לך שבעשרים לירות בזמנו

ש: אבל אמרת שאת זה המשפחה

ת: אבל לחגים היו נותנים גם כן מתנות. כל ילד מקבל חליפה, נעליים, חולצה, ביגוד חדש ואז היה הולך

ונוסע. ... דמי כיס לנסיעה והכל.

ש: הבנתי. אז מה קרה ב-'62?

ת: ב-'62 הגענו ששים וכמה ילדים, מי שהיה בגיל 12 ומעלה, כולנו ... שם, בלי ההורים.

ש: כביכול בר-מצווה.

ת: בר-מצווה.

ש: בגיל 12?

ת: בגיל 12 ומי שעבר את ה-12, כי לרובם אין תאריך מדויק. שנה יש, ואלה שהיו בשנה לקחו חמישים

ילד ועשו לנו בר-מצווה. לכולנו יחד.

ש: כללית.

ת: כללית, ביחד.

ש: זה היה באולם גדול?

ת: בבית הכנסת של העדה.

ש: כשאתה אומר של העדה, זה בית הכנסת המרכזי של חלב ברובע היהודי?

ת: נכון.

ש: זה בית הכנסת המפורסם, מה שנקרא העתיק?

ת: היה בית כנסת "הנשיא", והיה את בית הכנסת הגדול ששרפו אותו ב-'48 הערבים.

ש: שם עשו לכם את הבר-מצווה?

ת: לא. עשו לנו את זה בבית הספר שלנו. בית הכנסת של הקמישלים שהיו מתפללים. הרי עשו לנו בית כנסת שלנו לבד שם.

ש: בחלב.

ת: כן. זה נקרא בית מדרש, תלמוד תורה.

ש: לקמישלים באופן מיוחד?

ת: לקמישלים במיוחד. לא לחלבים. רק לקמישלים.

ש: אוקיי.

ת: הגענו לגיל 16, 17. כולם גדלו, אז זרקו אותנו מבית הספר. אמרו לנו – גמרנו, אתם צריכים ללכת להתחתן או לחזור לבית שלכם החלבי.

ש: זאת אומרת היית שם מאיזה גיל?

ת: מגיל 12 עד גיל 17.

ש: בגיל 17 אומרים לך – אוקיי, סיימת את הלימודים.

ת: סיימתי, עזבתי שם, התחלנו לתכנן את הבריחה לישראל. אני וכל החברה.

ש: מה זאת אומרת?

ת: התחלנו לתכנן לברוח לישראל.

ש: למה רציתם לברוח? מה היו הסיבות?

ת: היו לנו צרות שם מהערבים. יום יום רבנו איתם. יום יום. היינו יוצאים מהבית והולכים לבית הכנסת, מקבלים קללות או מריבות או זורקים עלינו כל מיני חפצים.

ש: כן, אבל הרובע היהודי

ת: היו גם ערבים שם. היה מעורב – ערבים, נוצרים ויהודים.

ש: הרוב היה יהודי?

ת: כן. אבל לא יכולנו לדבר איתם [עם הערבים]. אני במקרה כשברחתי, הכנסתי אגרוף ברזל לאיזה ערבי, הוצאתי לו עין אני חושב, וברחתי באותו יום.

ש: באותו יום ברחת לארץ?

ת: כן. היה מתוכנן לברוח, אמרתי שאני רוצה לנקום, לעשות משהו ... הכנסתי לו אגרוף ברזל בעין. חיכו לי ... ליד פסי רכבת ... בחלב. משם לקחו אותנו.

ש: איך התארגנתם? אתה אומר שהתארגנתם ... הייתם צריכים למצוא איזה שהוא מבריח, נכון?

ת: הכרנו את המבריח. הוא היה ערבי שגר בשכונה.

ש: ערבי שגר בשכונה הזאת של היהודים?

ת: כן. יום אחד אנחנו ... הילדים האלה ראינו אותו מדבר עם יהודים על בריחה. אז תיכננו ללכת אליו. [אמרנו לו -] אנחנו מכירים אותך, אם לא תיקח אותנו, נלך להגיד לשלטונות. זה מה שאמרנו לו.

ש: מה אתה אומר.

ת: כן.

ש: למה? לא היה לכם כסף?

ת: לא היה כסף. מכל אחד הוא לקח מאתיים לירות בזמנו.

ש: מאתיים לירות בשביל הבריחה?

ת: לבריחה.

ש: מאיפה חשבתם לממן את הכסף הזה? מישהו עזר לכם?

ת: אף אחד לא עזר. בסוף לקחו אותנו בחינם.

ש: הוא העביר אתכם בחינם?

ת: לא את כולנו. אלה שראינו אותו, היינו חמישה חב'ה, אמרנו לו – אם לא תיקח אותנו יחד עם

היהודים שאתה מבריח, אנחנו נלך ונודיע לשלטונות שאתה מבריח את האנשים. אז הוא אמר – אתם, כל

החמישה, תבואו אלי. תבואו לתחנת הרכבת בשעה אחת עשרה בצהריים.

ש: נאלצתם לעשות את הצעד הזה, לאיים עליו, מפני שלא היה לכם כסף לממן?

ת: נכון. ... מאתיים לירות.

ש: זה היה הרבה לכם?

ת: המון כסף זה היה.

ש: אבל הרי היתה שם קהילה שעזרה ...

ת: אבל בקהילה לא היה רצוי שהילדים יברחו. לא רצו. היו עושים צרות לאבות שלהם. כל ילד שהיה

בורח, אבא שלו היה יושב ומקבל פלקות שם. אתה יודע מה זה פלקות?

ש: כן, מכות.

ת: מכות על הרגליים, מכות רצח.

ש: מהמוח'בראת. מהש"ב הסורי.

ת: מהמוח'בראת. אז האנשים היו מפחדים על הילדים שלהם. איך שהיה מחשיך, כל אחד היה מכניס את

הילדים שלו כמו תרנגולות – בואו, תשבו בחדר. שלא יברחו, שלא יעשו משהו.

ש: זאת היתה האווירה? של בריחה של ילדים ונוער?

ת: כן. המילה ישראל היתה שווה הרבה שם. אם מישהו היה אומר שהוא הולך לישראל, זה היה משהו

גדול.

ש: היה לו מעמד בקרב החברים.

ת: נכון.

ש: אתם לא הייתם הרי עם ההורים שלכם, נכון? הילדים האלה ...

ת: לא. לקראת הסוף, שנה לפני שברחתי, ההורים שלי עלו לחלב. הם עברו מקמישלי לחלב.

ש: למה?

ת: כי כל הילדים הלכו לחלב והם נשארו לבד שם. חמישה אחים היינו או ששה אחים. אז הם באו גם.

כולם באו לעיר הגדולה, לקחו את כל הילדים מהדודה שלי והביאו אותם ...

ש: ההורים שכרו דירה?

ת: שכרו דירה עם הכל. את הכסף שהדודה שלי היתה מטפלת ... , את עשרים הלירות, העבירו את זה לאבא שלי.

ש: שילמו את זה לאביך?

ת: כן. שנה אחרונה לאבי.

ש: היית עדיין במסגרת תלמיד.

ת: כן.

ש: אז אתם נדברים חמישה חב'ה ואומרים שאתם

ת: החלטנו לברוח.

ש: איך התארגנה הבריחה?

ת: באנו למבריה ואמרנו לו

ש: אימתם עליו.

ת: אימנו עליו בקיצור. אמר – תבואו. היום שבת, ביום רביעי תבואו ב-11 ליד תחנת הרכבת.

ש: אתה זוכר את התאריך? באיזו שנה?

ת: '62 זה היה.

ש: חודש?

ת: שלושים יום הייתי בתורכיה, עליתי לארץ ... זה היה ב-18 ביולי '62.

ש: זה היה תאריך שבו ברחתם?

ת: זה היה יום הבריחה.

ש: אני מבין שכל היהודים שברחו היו עם אותו מבריה. מה היה השם שלו?

ת: אבו-מוחמד קראו לו.

ש: כל היהודים האלה שברחו עם אבו-מוחמד עשו את זה באופן פרטי?

ת: ... באופן פרטי וכולם שילמו, רק אנחנו לא שילמנו.

ש: כן, אבל לא באמצעות המוסד ... או הסוכנות?

ת: לא, לא. לבד. כל אחד עם עצמו. לבד.

ש: מה היתה השיטה? איך עשיתם את זה?

ת: באנו לתחנת הרכבת של חלב. שמו אותנו על מונית – תיסעו לבאב אל-הווא. זה בגבול בין סוריה לתורכיה.

ש: זה כפר?

ת: לא. זאת תחנה. זאת תחנה ...

ש: תחנת גבול.

ת: תחנת גבול. אמר – מאה מטר לפני זה אתם תרדו, יצא מישהו מההר שם, יקרא לכם בתורכית, אתם תעלו אליו. אמרנו בסדר. עלינו למונית, עצר אותנו קצין סורי בדרגה גבוהה. הייתי אני, האח הגדול היה עם אחות שלי, עם הילדים שלו. שאל את הנהג לאיפה אנחנו נוסעים. אמר לו בערבית – ואללה, יש לנו

חתן פה, אנחנו הולכים לבקש את הבחורה ... אמר – אפשר לעלות איתכם עד לפני באב אל-הווא?
אמרנו לו – בבקשה. ואנחנו בשיירה. היינו באוטו הראשון.

ש: הנהג אני מבין היה המבריה?

ת: כן, המבריה, כמובן. כשעלה הקצין איתנו, נתנו לו את המקום ליד הנהג לשבת וכל השיירה אחרינו.
היו לנו בדרך שני מחסומים. כשראו את הקצין, הצדיעו לו החיילים הסורים [ושאלו -] לאיפה? אמר להם – יש לנו חתונה. וכל השיירה עברה בשני מחסומים ככה. עברנו עד שהגענו לבאב אל-הווא. הורידו אותנו שם. הקצין ירד לפני זה.

ש: אני מבין שהקצין היה מתואם, נכון?

ת: לא. במקרה עלה איתנו.

ש: אה, במקרה?

ת: במקרה. ירד איזה מאה מטר לפנינו ואנחנו ירדנו בבאב אל-הווא. ירדנו שם, הנהג נתן כמה צפירות, יצא לנו מישהו שם ואמר לנו בתורכית – בואו תעלו. היו אנשים ש... היו לנו מבוגרים. אז עלינו למעלה, נשארנו בהר עד 11 בלילה.

ש: כמה הייתם?

ת: היינו מאה ומשהו. מעל מאה איש.

ש: זאת אומרת משפחות שלמות?

ת: כן. עם ילדים, מבוגרים. מעורב היה.

ש: ועם ציוד?

ת: לא. בלי ציוד. כל אחד עם הבגדים שלו.

ש: ומה עם הציוד?

ת: לא הביאו שום דבר איתם.

ש: השאירו את הכל בבית?

ת: כל הבית מסודר איך שהוא, סגרו ויצאו מהבית.

ש: את הבית העבירו לשכנים או לקרובים?

ת: לא. שום דבר. כולם היו. אם היו הולכים לשכנים, היו מסתבכים איתם.

ש: כן, אבל אם זה קרוב משפחה יהודי?

ת: לא נתנו שום דבר ... שאף אחד לא ירגיש שהם בורחים.

ש: אפילו ליהודים החברים שלהם, קרובי המשפחה?

ת: ... ליהודים ... ידעו שאני בורח. כל אחד תיכנן לכד וברח. למה תיכננו ביום? כי הערב היו באים המוח'בראת, בודקים וסופרים לכל אחד את הילדים שלו, אם הם נמצאים בבית או לא.

ש: אתה אומר ששירות הביטחון הסורי שם היה עובר מבית לבית?

ת: מבית לבית ובודק אם כל הילדים מגיל 15 ומעלה נמצאים בבית באותו ערב.

ש: כל ערב?

ת: כמעט כל ערב.

ש: וזה נמשך לאורך כמה שנים התופעה הזו, הבדיקה הזו?

ת: כן. איזה שלוש שנים.

ש: מאיזו שנה עד איזו שנה?

ת: איך שעלינו לחלב התחילו לעשות את זה. היו שואלים הורים – איפה הבן שלכם? – ברח, הלך לחלב. – איפה בחלב? – מחלב הוא הלך לקמישלי ... אז החליטו לבוא לבקר אותם, כל בית. היו נכנסים, סופרים את הילדים אם כולם נמצאים, בסדר, עושים רישום והולכים מבית לבית.

ש: באיזה שנה אתה אומר הם התחילו את הבדיקות האלה?

ת: ב-64' אני חושב כי היתה עליה גדולה.

ש: אתה מדבר על 64', אבל אתה לא היית שם. אתה מדבר על 54'?

ת: לא. שנתיים לפני. ב-60'. היתה עליה גדולה, הרבה ברחו מקמישלי לחלב. אז התחילו לעשות רישומים לאנשים. בקמישלי למשל היו מחייבים את כולם לבוא לבית הכנסת בערב, להתפלל, ולהישאר שם עד שיבוא אחד מהמוח'בראת לרשום את כולם שהם נמצאים שם.

ש: היית נוכח בבדיקות האלה?

ת: כן. בקמישלי. ... ילדים. אחרי 50'. ב-52', 53' הייתי ילד.

ש: וזה נמשך ככה עד?

ת: כמעט עד שבאו כולם.

ש: עד גיל 12 אתה זוכר את התופעה הזאת?

ת: כן.

ש: שכל היהודים מתאספים בבית הכנסת?

ת: כל היהודים מתאספים, באים ורושמים אותם. כולם נמצאים, בסדר, אז לכו הביתה.

ש: כן.

ת: לקולנוע לא נתנו לנו לצאת.

ש: למה?

ת: אסור היה לצאת בערב מהבית. אני למשל פעם הלכתי לקולנוע ... היינו ילדים, בגיל 10 אולי. באו, לא ראו אותנו. חיפשו בשכונה, התחילו לקרוא ברמקולים. מצאו אותנו בקולנוע. איזה מכות רצח קיבלנו.

ש: ממי?

ת: מהשלטונות. מהמוסד הסורי.

ש: אתה אומר שכל הבדיקות האלה נמשכו לאורך כל השנים באופן קבוע?

ת: עד שעלו העולים האחרונים לפני ארבע שנים וחצי, היה להם אותו הדבר.

ש: אוקיי, אז אתם עולים על הגבעה הזו.

ת: ישבנו עד 11 בלילה עם המבריה הזו ועם התורכים. אמרו לנו – שבו פה, אנחנו נלך להביא שני

שוטרים תורכים שיעבירו אתכם את הגבול, שלא נעלה על

ש: מארבים.

ת: כן. אמרו – תוך שעה נחזור, והלכו. הלכו בתשע לא חזרו עד שתיים. אמרנו שבטח הם עזבו אותנו וזהו, זה הסוף שלנו. פתאום שומעים רעש בלילה, בשתיים בלילה. התחילו לקרוא בשמות שלנו. פלוני תצא, יוסף תצא, נחום תצא, משה תצא.

ש: משפחה משפחה.

ת: כן. המבריה. אז גם השוטרים התורכים היו שיכורים. התחילו גם הם לקרוא. הוא אמר שכשהם יבואו הם יזרקו כמה אבנים שהם יראו שאלה אנחנו, ונצא מאחורי הסלעים שהיינו כולנו מוחבאים. התחילו לזרוק. פחדנו. כל אחד שהיה לו סכין, אמרנו – זהו. פה זה הסוף. עד שהתקרבו אלינו, אז כולנו ככה שמחנו.

ש: כשראיתם את המבריה שלכם.

ת: כשזיהינו אותם, כן. כל אחד שהיה לו סכין בכיס או מברג, זרקנו את הכל. לקחו אותנו ברגל איזה שני קילומטר. העבירו אותנו את הגבול התורכי ... לתורכיה. הגענו לגבול התורכי, לקחו אותנו לאיזה בית, היינו רעבים, נתנו לנו לבן עם לחם. הביאו משאיות שמעבירים בהן פרות, מכוסות בברזנט, שמו אותנו על המשאיות.

ש: לפני שאתה ממשיך, כמה כל משפחה שילמה, אתה יודע? כמה הם שילמו?

ת: על כל אחת ... נדמה לי מאתיים לירות. אלה שהיה להם. הבחורים שלא זה היה איזה 50 לירות סוריות, 70 לירות סוריות. כל אחד שילם לפי יכולתו. המבריה היה לוקח גם מהסוכנות שם, בתורכיה.

ש: אז זה היה מתואם גם עם אנשי הסוכנות?

ת: כן. היו לו עוד אנשים שהמשיכו הלאה את הפעולה הזאת.

ש: זאת אומרת שיתכן מאוד שכל הקבוצה הזו התארגנה באמצעות הסוכנות.

ת: לא, לא. רק כשהגענו לתורכיה, אז שם הסוכנות

ש: שם הסוכנות קיבלה ...

ת: קיבלה אותנו.

ש: איזה כפר זה היה שהגעתם אליו?

ת: הגענו לאיזה כפר, לא יודע. בגבול הראשון עם סוריה, מרחק אולי של חצי קילומטר מסוריה, בתוך תורכיה. לא זוכר את שם הכפר, אבל משם לקחו אותנו לאדנה, תחנה ראשונה.

ש: איך? במוניות?

ת: במשאיות מכוסות בברזנט.

ש: כן, מה שאמרת קודם.

ת: כן.

ש: ישר לאדנה?

ת: עד אדנה. משם לאדנה לקח איזה ארבע שעות. בבוקר מוקדם מאוד נסענו. היו אנשי סוכנות שם.

ש: מי? אתה זוכר? איפה היו אנשי סוכנות?

ת: אחד שקראו לו שמוש.

ש: אהרן?

ת: אהרן היה הבן שלו.

ש: זאת אומרת יעקב?

ת: כן. הוא היה שם. קיבל אותנו.

ש: מה זה שם שאתה אומר שם? הבית שלו?

ת: לא. הורידו אותנו במסעדה וכולם היו רעבים. אמר – בואו, תיכנסו פה. מי שישאל אתכם מעתה והלאה אתם לישראל. ואנחנו פחדנו להגיד את המילה ישראל. הוא אמר – עכשיו תגידו שאתם מישראל. אמרנו טוב. אכלנו ארוחת בוקר, כבר הגיע הבוקר. עד שגמרנו, כל אחד צילמו אותו במקום, נתנו לנו תעודה עם התמונה של אזרח ישראלי.

ש: כמה אנשי סוכנות היו שם?

ת: היו איזה עשרה אנשים שטיפלו בנו.

ש: עשרה אנשי סוכנות?

ת: כן, אבל האחראי היה יעקב שמוש.

ש: יעקב האבא.

ת: האבא, כן.

ש: אותם עשרה פקידים או, אני לא יודע מי אלה היו, באו מהשגרירות?

ת: לא הכרנו אותם.

ש: הם היו ישראלים?

ת: ישראלים. דיברו עברית ותורכית. לכל אחד נתנו תעודה ...

ש: היה שם צלם.

ת: צלם ואחד שמדפיס וצ'יק צ'ק כולם ... באוטו.

ש: בתוך מכונית?

ת: בתוך מכונית הכל נעשה.

ש: ליד המסעדה?

ת: ליד המסעדה. יצאו וחיכו כל אחד לתמונה שלו ...

ש: מיד חילקו את התמונות ...

ת: כן, הכל במקום. תוך שעה קיבלנו כולנו תעודות.

ש: כל המאה איש?

ת: מעל מאה איש.

ש: קיבלתם תעודת זהות ישראלית או מה זה היה?

ת: לא יודע. כמו כרטיס עבודה של היום. היתה תמונה ו[אמרו -] מי ששואל אתכם, אתם לישראל. שם נתנו לנו אחרי זה לטייל באדנה.

ש: אדנה אני מבין שזו עיר נמל על הים, לא?

ת: באמת לא זוכר.

ש: אתה לא זוכר שם נמל?

ת: לא. אנחנו טיילנו רק בשוק, ברגל.

ש: אוקיי.

ת: אחרי 12 בצהריים כבר לקחו אותנו, הביאו לנו אוטובוסים.

ש: מי הביא לכם? אותם אנשים?

ת: אנשי הסוכנות שקיבלו אותנו. הערבי המבריה כבר חזר.

ש: ושמוש עדיין היה איתכם?

ת: שמוש היה איתנו, הוא והבן שלו וכל הצוות היהודי. לקחו אותנו משם, העלו אותנו למיניבוסים של 16

איש כל אחד, כמה אוטובוסים כאלה, ולקחו אותנו לאיסטנבול.

ש: כמה זמן נסיעה מאדנה לאיסטנבול?

ת: כמעט 24 שעות.

ש: עם עצירות בדרך?

ת: עם עצירות, כן.

ש: וכל המזון וכל ...

ת: על חשבון הסוכנות ... הביאו לנו אוכל, שתייה, ביגוד, כסף נתנו – תקחו, תבזבו, תעשו מה שאתם רוצים.

ש: זה מעניין. נתנו לכם מספיק גם כדי לקנות אפילו.

ת: אפילו נתנו כסף – לכו תבזבו. היו אנשים חסכנים שם. הסורים כולם חסכנים. נתנו כסף ללכת לבזבו, הם שמרו את הכסף כי לא ידעו מה יהיה איתם. היו באים בערב למשל, כל יום בערב - למה לא בזבזת את הכסף? לך תבזבו ותקחו עוד. ככה היינו שלושים [יום] באיסטנבול.

ש: איפה באיסטנבול?

ת: בבית מלון.

ש: איזה? אתה זוכר? ליד הרובע היהודי או משהו? ליד השכונה היהודית?

ת: אני לא מכיר.

ש: אבל בבית המלון הזה ... כולם שוכנו באותו בית מלון?

ת: כולם בבית מלון הזה. זה היה כנראה של הסוכנות שהחזיקה אותו לעולים ולאנשים שבאים מכל מיני מקומות. הכניסו אותנו לשם, יום יום קיבלנו כסף.

ש: כמה? מעניין.

ת: בחבילות היה שם ... כסף תורכי. חבילות. לא ידענו אפילו כמה. אחי הגדול היה מעשן סיגריה עם כסף תורכי מרוב שהיה כסף.

ש: ככה הסוכנות חילקה בלי שום חשבון?

ת: חילקה בשפע.

ש: למה אתה חושב נתנו לכם בצורה כזאת?

ת: אולי היינו הרבה בחורים, כולם בגיל צבא. היינו מעל חמישים בחורים. השאר היו אנשים נשואים, מבוגרים, משפחות, ילדים.

ש: אתה חושב שרצו להתייחס אליכם כדי ש, התייחסו אליכם יפה. לפי מה שאני מבין ממך, הכסף שם זרם כמים.

ת: נכון.

ש: אם מישהו היה רוצה עוד?

ת: היה מקבל עוד.

ש: לצורך בילויים? לצורך קניה?

ת: לא, רק לקניה. כי כולם, אמרתי לך, באו עם הביגוד שלהם רק.

ש: אה, לקניית בגדים?

ת: כן. למשל משפחות שהיו להם ילדים, היו נותנים להם עוד, רק שילכו יקנו ביגוד, יקנו מה שהם רוצים. אנשים מילאו שם מזוודות ועלו לארץ.

ש: של בגדים.

ת: בגדים וכל מיני דברים. מתנות אפילו לאנשים פה הבאנו איתנו. הכל.

ש: אבל למה נשארתם שם כל כך הרבה זמן? באותו מלון שלושים יום?

ת: לא היתה להם הזדמנות להעלות אותנו. אנחנו כשעלינו למטוס, גילו אותנו שם, הצבא התורכי, שיש משהו פה, משהו מזויף, עם התעודות שלנו.

ש: איזה תעודות היו לכם?

ת: אמרתי לך, כמו כרטיס עבודה. לא היו לנו פספורטים. באו שני אנשים ואנשי הסוכנות היו איתנו. הם נתנו לשומרים האלה מזוודת כסף ... מזוודה מלאה כסף. פתח לו היהודי מזוודה, אמר לתורכי – קח ותעלה אותם. ואז עלינו.

ש: על איזה מטוס?

ת: מטוס ישראלי.

ש: אל-על?

ת: אל-על. אבל השומרים שם היו כולם תורכים למטה והם רצו לבדוק. הרי לא הכניסו אותנו דרך השער שנכנסים האורחים. הכניסו אותנו דרך איפה שמכניסים רכב.

ש: כניסה צדדית.

ת: כן, צדדית. הכניסו אותנו משם והביאו אותנו ליד המטוס.

ש: ישירות מהמלון?

ת: כן.

ש: לא נכנסתם דרך

ת: לא עברנו במעבר החוקי.

ש: מכס ומשטרת הגבולות? שום דבר?

ת: לא. דרך צדדית. שום דבר. ואז היו שם שני השוטרים האלה, קיבלו מזוודה ... מאנשי הסוכנות. עלינו למטוס והגענו לארץ.

ש: אנשי הסוכנות טסו איתכם?

ת: כן.

ש: אתה זוכר מישהו מאנשי הסוכנות במיוחד?

ת: לא. אני זוכר ששמוש לא בא איתנו במטוס. הוא כבר הלך.

ש: הוא ליווה אתכם עד המטוס?

ת: עד המטוס, מפני שהיו עוד קבוצות שהיו צריכות להגיע. הם ירדו לאדנה. אני [הבנתי] ככה לפי הדיבור שלהם. עברית הבנו קצת. הם ירדו לאדנה לעוד פעם, לעוד נגלה.

ש: אז אתה אומר שבכל זאת כמה אנשי סוכנות עלו איתכם על המטוס. כמה מהם היו?

ת: שבעה, שמונה אנשי סוכנות.

ש: מה היה התפקיד שלהם בעצם?

ת: לעשות סדר בין האנשים.

ש: לאבטח אותם אולי?

ת: אולי אנשי ביטחון היו גם, אני לא יודע.

ש: אז אתם מגיעים

ת: מגיעים לפה.

ש: לאן פה? שדה התעופה בלוד?

ת: בלוד.

ש: אתה זוכר את התאריך?

ת: 21.8.62.

ש: ואז מה? מה עושים איתכם?

ת: הגענו, התחילו לשאול כל אחד אם יש לו קרובים בארץ. אמרתי לך שהיה לי אח אחד שם, הגדול.

ש: הגיע לפניך?

ת: הגיע בשנת '60.

ש: באותה שיטה?

ת: באותה שיטה גם, אבל הוא מקמישלי ברח, לא מחלב. אני ברחתי מחלב.

ש: איך הוא ברח מקמישלי?

ת: מקמישלי הוא בא לתורכיה. יותר קל מקמישלי. מרחק של מאתיים מטר.

ש: מי הבריח אותו?

ת: ערבים גם כן.

ש: וגם גורג'י?

ת: הוא דרך גורג'י. אני לא באתי דרך גורג'י. אחי דרך גורג'י.

ש: אליהו גורג'י.

ת: כן. הובילו אותו עד לתורכיה ובתורכיה גורג'י קיבל אותם.

ש: בנציבין?

ת: נציבין, כן. אז גם כן, מסר אותם לסוכנות שם, עשו להם תעודות והעלו אותם למטוס.

ש: באותה שיטה.

ת: באותה שיטה כולם.

ש: אתם מגיעים ללוד.

ת: הגענו ללוד

ש: רגע, לא נותנים לכם תעודת עולה?

ת: כמובן.

ש: איזה תהליך אתם עוברים? ספר לי על התהליך.

ת: הכניסו כל משפחה בנפרד, נתנו לה תעודת עולה, כסף לבזבזו לחודש ימים, למחיה. כל משפחה קיבלה בית למשל, ואם היו רווקים שלחו אותם למשפחות. כל אחד שאמר שיש לו משפחה, שלחו אותו למשפחה.

ש: אבל לא עשו מכם קבוצה אחת, למשל את כל הצעירים, והובילו לבית עולים או משהו כזה?
ת: לא.

ש: אתם לא ביקשתם את זה?

ת: לא. שלחו אותנו לקיבוץ, אני זוכר, אותי ועוד שלושה אנשים.

ש: שלושה צעירים.

ת: כן, לקיבוץ בצפון. נהלל, ליד טבעון.

ש: זה מושב.

ת: לא יודע. אמרו לנו שקיבוץ. עברנו לקיבוץ, נשארנו שם ערב החג וחזרנו למחרת לסוכנות, לשדה התעופה.

ש: רגע, זה נשמע מעניין. אתה אומר ששלחו אתכם לנהלל?

ת: כן, נהלל, זהו.

ש: זה מושב, מושב עובדים. למה דוקא לנהלל?

ת: חילקו אותנו. אמרנו להם שיש לנו משפחות ושישלחו אותנו למשפחה, אמרו בסדר. חילקו אותנו.

ש: אתה אומר שבסדר, אבל בינתיים שלחו אתכם לנהלל.

ת: חילקו אותנו לנהלל.

ש: ללילה אחד?

ת: לא. הגענו לשם ביום וחשבנו, אני למשל אמרתי – איפה אחי? אמרו – אין שם כזה ...

ש: לאן הגעתם בנהלל? למי?

ת: למנהל שם של המשק. האחראים קיבלו אותנו שם. באו ונתנו לנו חדר לשלושתנו והכל.

ש: נתנו לכם חדר בנהלל?

ת: כן. נתנו לנו חדר, אמרו – פה אתם תגורו.

ש: אתה זוכר את המבנה של המושב הזה, איך הוא היה בנוי?

ת: מאזבסט.

ש: לא, המושב באופן כללי איך היה בנוי? איך הכבישים היו שם? אתה זוכר משהו מיוחד מנהלל?

ת: לא היה אספלט בתוך המושב. אני זוכר שהורידו אותנו בכביש הראשי והלכנו הרבה ברגל.

ש: כדי להיכנס פנימה לתוך המושב.

ת: כן. נכנסנו מדרך עפר. הגענו לשם, אני שואל – איפה אחי? אני רוצה את אחי. אמרו – אין לנו שם כזה.

ש: את הנקודה הזאת אנחנו צריכים לברר, כי אתה אמרת שאמרו לך שיקחו אתכם לקיבוץ.

ת: נכון.

ש: נהלל זה לא קיבוץ.

ת: אני לא יודע. אמרו לנו קיבוץ.

ש: אבל בכל זאת אתה זוכר את השם נהלל?

ת: כן. אני זוכר. כתוב לי גם בתעודת עולה.

ש: שזה נהלל?

ת: נהלל, כן.

ש: יש לך את תעודת העולה?

ת: לא.

ש: היא בבית?

ת: בבית. אני שומר אותה. הגענו לשם, אחי לא גר שם בכלל, היה בירושלים.

ש: מה עם האחרים?

ת: כל אלה ששלחו אותם לכל מיני מקומות, כולם למחרת חזרו לסוכנות ללוד. חזרנו למחרת [ואמרנו להם -] אנחנו רוצים כל אחד את המשפחה שלו, אם לא אנחנו נשארים פה. בא אלינו סורי אחד, מוסא קראו לו.

ש: מוסא מה?

ת: מוסא מנשה קטאנה.

ש: מה היה התפקיד שלו?

ת: הוא עבד בסוכנות.

ש: הוא עבד בסוכנות בלוד?

ת: כן. בא ודיבר איתנו.

ש: היה דמשקאי?

ת: לא, מקמישלי. באנו והתחלנו לקלל שם בערבית. אז הוא בא ודיבר איתנו בערבית ואמר בערבית – אני סורי כמוכם, כל אחד איפה שהוא רוצה אני אשלח אותו. שאלנו למה שלחו אותנו אתמול והתחלנו עם צעקות.

ש: אני רוצה להבין, את כל הקבוצה של המאה איש

ת: רובם, לא כולם. יש כאלה ששלחו אותם לקרית אתא ונשארו שם. המשפחות שלהם היו שם. אבל הרווקים כולם חזרו כמעט. כל אחד רצה את המשפחה שלו.

ש: הם חזרו מכל אותם מקומות שאליהם פיזרו אותם?

ת: חזרו לסוכנות.

ש: לאן פיזרו את האחרים?

ת: אז אני אומר לך, יש חלק שהלך לנתניה, חלק הלך לטבעון, חלק הלך לקרית אתא, לירושלים. לא רצו לירושלים.

ש: אני מדבר על הצעירים.

ת: כל מיני מקומות סידרו אותם.

ש: קיבוצים?

ת: קיבוצים בעיקר. את המשפחות שלחו לערים. הילדים לקיבוצים, מושבים.

ש: מה אמרו לכם? מה הכוונה, שתחיו בקיבוץ?

ת: תחיו בקיבוץ, תלמדו עברית ואחר כך תעברו לאן שאתם רוצים.

ש: אולי תכננו לכם שתלמדו באולפן?

ת: אבל לא לקחו את כולנו יחד. לקחו כל שלושה למקום אחר וזרקו אותנו. אם היו שמים אותנו, את כל החמישים, במקום אחד, אף אחד לא ...

ש: אז איך חזרתם ללוד? היה לכם כסף?

ת: חזרנו. היה לנו כסף, הרי נתנו לנו כסף לבזבז כשנתנו לנו תעודת עולה.

ש: כמה נתנו?

ת: עשרים לירות.

ש: עשרים לירות ב-62'. זה הספיק למחיה של ?

ת: אוטובוס היה עשרים אגורות שם. עשרים או שלושים אגורות שילמנו על הלוך וחזור.

ש: מלוד לנהלל?

ת: הורידו אותנו באיזה כביש ומשם אמרו לנו לקחת אוטובוס. לקחנו אוטובוס לנהלל ומשם עברנו מהכביש בדרך עפר עד שהגענו למושב. מושב, קיבוץ, אני לא זוכר. למחרת עלינו עוד פעם על האוטובוס, עלינו עד לכביש הראשי, לא זוכר איפה, כביש נצרת אולי. משם לקחו אותנו לחיפה, מחיפה נסענו ללוד.

ש: לבד?

ת: לבד. שלושה בחורים היינו. הגענו לשם, נפגשנו עם מוסא. שאל אותי מי אני, אמרתי לו שאני יוסף ששון ויש לי אח בשם ג'מיל ששון. אמר – הוא שכן של חמי, אני אשלח אותך אליו. באמת הלכתי. הביא לי את הניירות שלי

ש: מה זאת אומרת הביא לך את הניירות שלך?

ת: בסוכנות שם. העבירו אותי. הרי נשלחתי לנהלל.

ש: הבנתי.

ת: שינה לי את זה שאני אשלח לירושלים. ובאתי לאחי בירושלים ... אחי שמע בזמנו שאני באתי הוא

הלך לחפש אותי. באתי, הוא לא היה בבית.

ש: אז הגעת הנה לאחיק. איפה הוא גר בירושלים?

ת: שכונת הכורדים.

ש: איפה זה?

ת: מחנה יהודה.

ש: יש לשכונה הזאת עוד שם?

ת: שכונת הפחים קראו לה.

ש: למה קראו לה כך?

ת: היא כולה פחים.

ש: הם גרו בפחים?

ת: כן. הרבה פחים. היה הרבה רעש בחורף. אז קראו לה שכונת הפחים.

ש: אבל הבתים עצמם היו?

ת: מאבן. ככה קראו ... שכונת הכורדים, שכונת הפחים או מחנה יהודה היו אומרים.

ש: אז זה אותו שם, אותה שכונה? שכונת מחנה יהודה?

ת: כן. הגענו לרחוב אילת 16, אחי היה גר שם.

ש: הוא היה נשוי כבר?

ת: נשוי פלוס ילד.

ש: מה הוא עשה?

ת: הוא עבד בזמנו ב"רולקס", בית חרושת לעטים. אנחנו הגענו ביום חמישי. ביום ראשון לקחו אותנו לעבוד בבנין. ביום ראשון יצאנו לעבודה.

ש: מה זה לקחו אותנו? מי לקח אתכם?

ת: היה אחד מהמשפחה שעבד כמנהל עבודה ב"סולל בונה". אמר – באתם? אל תשבו בבית, בואו תצאו לעבודה.

ש: שלושתכם? שלושת החברים?

ת: לא. כל אחד הלך לאח שלו. אני לא יודע. אני באתי לאחי, לקח אותי לעבודה. למחרת אחי עזרא, שיותר קטן ממני, הגיע גם כן מסוריה, מחלב. גם הוא ברח.

ש: למה לא ברחתם ביחד?

ת: כל אחד תיכנן לבד. פחדנו להגיד אחד לשני שאנחנו בורחים. שלא נספר לאבא.

ש: אז אחיך הגיע יום לאחר ...

ת: אחי הגיע יום אחריי.

ש: באותה דרך ואותה שיטה?

ת: אותה דרך ואותה שיטה.

ש: גם הוא עבר אותו תהליך?

ת: כן. אני ידעתי שהוא נמצא בתורכיה אבל לא ניפגשנו אפילו בתורכיה. היה אסור. השארתי לו הודעה עם האנשים שם, אנשי הסוכנות, שאני נמצא בבית מלון זה וזה. הוא לא יכל להגיע אלי.

ש: באיסטנבול.

ת: כן. כשבאתי לפה אמרתי לאחי הגדול שגם עזרא יכול להיות מגיע מחר, כי היה ברור שתוך יומיים כולנו נוסעים. אז הוא הלך לסוכנות, הוא באמת חיכה לו בלוד, והביא אותנו לירושלים.

ש: אתה אומר שהוא הגיע כבר בשנת '60?

ת: האח הגדול, כן.

ש: הוא היה נשוי כבר?

ת: היה נשוי.

ש: למה הוא הגיע לירושלים דוקא?

ת: הוא גם ברח בלי האישה. האישה אחרי ששה חודשים ברחה גם כן והגיעה אליו. הוא בא לפה כי היתה לי דודה כאן בירושלים, בשכונת מחנה יהודה. הוא שאל איפה היא גרה, אמרו לו במקום זה וזה. בא לפה, היא נפטרה לפני כן, לפני שהוא הגיע. ... הילדים שלה ובעלה סידרו לו מקום בירושלים. הוא התחיל לעבוד, השכיר בית שם.

ש: אתה הצטרפת אליו.

ת: אני הצטרפתי אליו וגם עזרא הצטרף.

ש: אז אתה חי בירושלים עם אחיך ועובד.

ת: התחלנו לעבוד.

ש: היית בן 17, לא?

ת: כן.

ש: הסוכנות או מישוהו לא דאג לזה שתלך לאולפן, שתלמד באופן מסודר עברית?

ת: דאגו לנו, אנחנו לא רצינו.

ש: הציעו לכם?

ת: כן. הלכנו איזה חודשיים לאולפן, נתנו לנו ללכת לאולפן.

ש: איפה?

ת: ברחוב ... בירושלים, לא זוכר את המקום. הלכנו לשם חודשיים.

ש: למדתם ביום או בערב?

ת: רק בערב. ביום עבדנו ובלילה למדנו.

ש: מימנו לכם את הלימודים באולפן, נכון? על חשבון הסוכנות?

ת: כן.

ש: נתנו לכם עבור זה דמי קיום או משהו?

ת: לא. לא נתנו.

ש: רק את הלימודים.

ת: רק את הלימודים חודשיים, ואנחנו עזבנו מרצוננו. עבדנו קשה בבניין. זו היתה עבודה קשה מאוד.

היינו באים, עוזבים בוכים.

ש: חייבו אתכם ללכת לאולפן?

ת: כן. חודשיים. חייבו אותנו ללכת.

ש: חודשיים חייבו אתכם?

ת: כן. אחרי זה לא. עזבו אותנו. לא רצינו ללמוד.

ש: אני מבין, אבל מה זאת אומרת חייבו? אם לא היית הולך לשם מה היה קורה? היית מסרב ...

ת: אני באמת לא יודע מה היה קורה. לא סירבנו, רצינו ללמוד קצת. בהתחלה היו לנו כוחות אבל נשברנו מעבודות הבניין. אנחנו בתור ילדים היינו סוחבים אבן ומלט ובטון ... היה קשה לנו. יום אחד החלטנו לחזור לסוריה. נלך לתורכיה ונברח משם עוד פעם.

ש: למה?

ת: מהעבודה הקשה ...

ש: לא הייתם יכולים למצוא עבודה אחרת או לעשות משהו אחר?

ת: נכנסנו לבניין, שקענו שם.

ש: זה הגיע עד כדי כך שאמרתם לעצמכם

ת: כן, נעזוב פה ונלך. זה לא מה שסיפרו לנו על ישראל.

ש: ציפית שיהיה שונה?

ת: שיהיה שונה. מדינה שלי, יעזרו לי, יתנו לי בית. בית לא נתנו לי. עד שהלכתי והרבצתי למנהל הסוכנות שם שהיה אחראי עלינו. גולדבלט קראו לו.

ש: איפה?

ת: בסוכנות.

ש: פה בירושלים?

ת: כן.

ש: מה זאת אומרת הוא היה אחראי עליכם?

ת: הוא היה אחראי לתת לנו דיור, מקום לינה.

ש: אמרת שגרת אצל האח.

ת: אבל מגיע לי בית כמו לכל עולה חדש. יש לי זכות. באו והחתימו אותנו על כסף, והם לקחו את הזכויות שלנו ומכרו אותן, הוא ועוד אחד.

ש: מה זאת אומרת?

ת: בסוכנות. רימו אותנו. במקום שיתנו לי בית, באו והחתימו אותי, אמרו – תיקח 800 לירות, שהיו בזמנו המון כסף.

ש: נתנו לך 800 לירות.

ת: 800 לירות. – קח, לך תשכיר לך בית או לא יודע מה תעשה בזה.

ש: במקום הדירה שהבטיחו?

ת: לא אמרו לי שזה במקום הדירה. לא אמרו לנו. [אמרו] – בואו תחתמו פה. חתמנו. לא ידענו על מה אנחנו חותמים. הם לקחו את הזכויות שלנו. עד שידענו

ש: רגע, אתה רוצה לומר לי שעולה חדש שהגיע לירושלים היה מקבל מהסוכנות דירה?

ת: דירה. בית, מקום לינה.

ש: בית בשכירות?

ת: למגורים, כן.

ש: כמו עמידר, עמיגור.

ת: כמו עמידר היום ועמיגור ופרזות.

ש: ואתם לא קיבלתם?

ת: לא. אחרי שנה אני הולך לשם, אני אומר לו – תן לי בית, לאחי יש כבר שני ילדים, אני לא יכול לישון בחדר אחד עם כל ... אמר - לא מגיע לך, אתה קיבלת הלוואה. – איזה הלוואה קיבלת? אתם נתתם לי כסף, אני לא ידעתי מה. פעם, פעמיים, שלוש, בא בן-דוד שלי ואמר – אתה יודע, בוא נלך להרוג אותו במשרד, שתבוא משטרה, כשהמשטרה תיכנס באמצע אולי הוא יעזור לנו.

ש: איפה היה המשרד של הסוכנות אז?

ת: בקינג ג'ורג' ... הלכנו לשם, האחראי היה שם דוד חביבו שישב במודיעין. היה סורי. אמרנו לו

ש: מה זאת אומרת ישב במודיעין?

ת: ישב במודיעין בסוכנות שכל מי שנכנס

ש: אה, ... מודיעין

ת: פקיד מודיעין.

ש: כן, אני חשבתי על מודיעין אחר.

ת: לא, בסוכנות. דיברנו איתו – תן לנו להיכנס, לדבר איתו. אמר – לא. אתם גמרתם. קיבלתם כסף, זהו זה.

ש: 800 לירות קיבלתם כל אחד?

ת: כן. כל אחד קיבל. ראינו שהוא יצא מהחדר שלו, השומר, איש המודיעין, אז נכנסנו למנהל, סגרנו את הדלת. נכנסנו ... – מה אתם רוצים? – או בית או תחזיר אותנו לסוריה. אחד מהשניים, איך שאתה רוצה. אמר – לא אתן לכם בית. אתם קיבלתם כסף, גמרתם, זהו זה.

ש: קיבלתם את זה כמענק?

ת: אנחנו לא ידענו [אמרן] – בואו, תחתמו, תקחו כסף. חתמנו וקיבלנו.

ש: חתמתם וקיבלתם 800 לירות ביד?

ת: כן. לא ידענו ...

ש: הוא נתן לכם ביד 800 לירות?

ת: לא. שלחו לבנק לקחת.

ש: נתן לכם המחאה ...

ת: ... לכו לבנק לקחת.

ש: מה זה היה? הלוואה או סכום חד-פעמי?

ת: לא החזרנו את זה.

ש: זו לא הלוואה, מענק.

ת: כן. נכנסנו לחדר, קיבל מכות מאיתנו והזמינו משטרה, שברו את הדלת ונכנסו. - מה קרה, מה זה? אמרנו - או בית או תחזירו אותנו לסוריה, אחד מהשניים. - אבל למה אתם מרביצים? היה במשטרה גם איזה קצין אחד סורי משלנו, מקמישלי, ממשפחת ברכאת. אמר - אין בעיה, אני אסדר לכם הכל. הזמינו את מנהל הסוכנות, גולדבלט, הביאו אותו.

ש: זה שהרבצתם לו?

ת: כן, היה פצוע. בא וישב אצלו בחדר. [השוטר] אמר - למה אתה לא נותן להם דיור? אמר - קיבלו הלוואות, קיבלו כסף תמורת זה. שאל אותנו - קיבלתם כסף תמורת בית? אמרנו - לא הודיע לנו. באנו, אמר תחתמו, תיקחו כסף. חתמנו, קיבלנו. ולא מחזירים כלום גם. שנה לא החזרנו אגורה. אז אמר לו - איך זה? ההוא התחיל להתבלבל לידו. אמר - טוב, אתה יודע מה, שיבואו מחר יקבלו ממני דיור.

ש: זאת אומרת כן הייתם זכאים לדיור.

ת: כן. למחרת הלכנו לסוכנות, קיבלו אותנו יפה - בואו, אנחנו לא ניתן לכם דירה, ניתן לכם צריף באזבסטונים בקרית יובל. הלכנו באמת ונתנו לנו צריפון שם.

ש: לשניכם? לשני האחים?

ת: אני ובן-דוד שלי. אחי הקטן התחתן.

ש: בינתיים הוא התחתן?

ת: התחתן מהר ושכר לו בית.

ש: כן.

ת: הלכנו אבל לא גרנו שם. ארבעה חודשים אחרי זה באו ההורים שלי, עלו מסוריה. הלכתי לגור אצלם. התחתנתי גם ...

ש: מה עם האזבסטונים שם?

ת: נשאר. המפתח אצלי, זה שלי. גרתי אצל ההורים שלי עד שהתחתנתי. ההורים שלי באו לבר-יוחאי פה. קיבלו שתי דירות. משפחות מרובות ילדים היו. עשרה אחים היינו, פה ברחוב בר-יוחאי, פה בשכונה.

ש: שכונת פת?

ת: שכונת קטמון ט'. קיבלו שתי דירות. אבא שלי אמר לי - בוא תגור אצלי בינתיים, תעזוב את הצריף.

ש: עזבת את הצריף?

ת: לא גרתי, אפילו לא ישנתי יום אחד, אבל קיבלתי את המפתח. זה שלי. אני משלם שכירות ועובד.

ש: מה קיבלת חוץ מהצריף עצמו?

ת: רק צריף ונתנו לי מיטה מברזל, כוס, כפית, סיר קטן, צלחת וזהו.

ש: שמיכות?

ת: שתי שמיכות.

ש: בגדים?

ת: ביגוד לא.

ש: אוכל למחיה משהו?

ת: שום דבר.

ש: איזה צריף זה היה? משותף?

ת: לא. צריף קטן כזה, חדר וחצי.

ש: למשפחה אחת?

ת: אני ובן-דוד שלי.

ש: אבל הצריף הזה היה צריף וזהו, חדר וחצי וזהו? לא משותף לכמה ... ?

ת: לא. מיטה נפרדת. היה חדר ועוד חצי.

ש: אז אתה מחליט שאתה לא רוצה את זה.

ת: לא רוצה. באתי וגרתי ...

ש: אבל שילמת שכירות?

ת: שילמתי שכירות שלא "תמות" הזכות שלי על הצריף. באתי וגרתי פה. התחתנתי, נולדה לי בת, הלכתי לסוכנות.

ש: מתי התחתנת?

ת: '66.

ש: עם מי?

ת: קרובת משפחה.

ש: גם כן מקמישלי?

ת: מקמישלי.

ש: היא היתה כבר פה בירושלים?

ת: כן. היא עלתה חודשיים, שלושה לפניי. הלכתי לסוכנות ואמרתי להם – אני רוצה להחליף את הצריף בדירה. עכשיו יש לי אשה, יש לי ילדה, אני רוצה. אמרו לי – בסדר, תחכה בתור, נשלח לך, כשיגיע הזמן אתה תקבל. באמת אחרי שנה שלחו לי מכתב לבוא. נתנו לי שני חדרים.

ש: איפה?

ת: פה בכר-יוחאי. שם נהייתה לי משפחה יותר גדולה, ארבעה ילדים. נתנו לי עוד דירה צמודה.

ש: מתי? אחרי כמה שנים אני מניח.

ת: לפני עשרים שנה.

ש: ב-'79?

ת: '78, '79. נתנו לי עוד דירה.

ש: תמיד בשכירות?

ת: לא, קניתי אותה.

ש: הצלחת לקנות?

ת: קניתי אותה לפני עשר שנים בזכות. מכרו את הדירות בזכות וקניתי אותה, את שתי הדירות. עד היום אני גר שם.

ש: הבנתי. מה קרה עם שאר הקמישלים שעלו איתך? אתה יודע מה איתם? לאן הם הלכו?

ת: מפוזרים בארץ.

- ש: לאן? מה זאת אומרת?
- ת: יש בנתניה, יש בקרית אתא.
- ש: מה יש בנתניה?
- ת: סורים, קמישלים.
- ש: יש שכונה של קמישלים בנתניה?
- ת: לא שכונה. יש כמה משפחות.
- ש: כמה?
- ת: אולי 25 משפחות.
- ש: יש להם בית כנסת משלהם?
- ת: אם יש להם משלהם, אני לא יודע. לא מאמין. לא.
- ש: באיזו שכונה בנתניה?
- ת: אני לא יודע, לא עד כדי כך.
- ש: אבל אתה יודע שיש שם ...
- ת: אני יודע, כן.
- ש: משנות הששים הם גרים שם?
- ת: מסביבות הששים ועד עלייה אחרונה לפני ארבע שנים, גם הלכו חלק, הרבה, לשם, לנתניה. יש בחולון גם כן. יש בנהריה כמה משפחות.
- ש: בנהריה?
- ת: כן.
- ש: אתה בטוח?
- ת: כן.
- ש: יש משפחות של קמישלים בנהריה?
- ת: כן. יש ... הגבול עם לבנון גם, לא יודע מה שם הישוב, שם גם יש.
- ש: זה מושב או משהו?
- ת: מושב.
- ש: שומרה?
- ת: יכול להיות. כן, גם בשומרה היו.
- ש: הם קיבלו שם מושב ... ויש להם משק?
- ת: ... יש להם משק והכל.
- ש: בשומרה?
- ת: כן, בשומרה ...
- ש: כמה יש בשומרה?
- ת: כמה משפחות. לא הרבה.
- ש: איך אתה יודע את זה, דרך אגב?

- ת: מכירים. מכירים את כל הסורים.
 ש: את כל הקמישלים?
 ת: כל הקמישלים.
 ש: איפה עוד חוץ מזה?
 ת: יש בגילה הרבה ...
 ש: כאן בשכונת גילה בירושלים.
 ת: בגילה. יש בארמון הנציב. יש בפסגת זאב. יש במעלה אדומים. יש בנווה יעקב. בירושלים יש לנו איזה
 400 משפחות, אולי יותר.
 ש: 400 משפחות קמישליות?
 ת: קמישליות.
 ש: באילו שנים הם הגיעו?
 ת: משנת '60 עד לפני ארבע וחצי שנים.
 ש: לפי מה שאני מבין, כל משפחה שהגיעה לאן רצתה להגיע?
 ת: לקרובי משפחה שלה. איפה שהם נמצאים ...
 ש: הבנתי שגם פה בבר-יוחאי, בקטמונים?
 ת: המון.
 ש: כמה יש בקטמונים?
 ת: 150 משפחות.
 ש: ב[קטמון] ה'... , רחוב בר-יוחאי?
 ת: לא, זה ב-ט' ... ב-ג', ב-ה', זה הכל.
 ש: ג' ו-ה' בעיקר, נכון?
 ת: בעיקר ב-ט' יש.
 ש: ג', ה', ו-ט'? איפה שרחוב בר-יוחאי?
 ת: נכון. בר-יוחאי זה ט'. הרוב גר ב-ט'.
 ש: תגיד לי בבקשה, חוץ מבית הכנסת הזה שנקרא "היכל יעקב" של הקמישלים
 ת: של העדה הסורית.
 ש: יש עוד בתי כנסת של קמישלים?
 ת: יש לנו גם בגילה.
 ש: למה דוקא בגילה?
 ת: כי יש גם שם אוכלוסיה גדולה. מעל 150 משפחות גם שם. יש לנו גם בשכונת מחנה יהודה בית כנסת
 של העדה הסורית. של הסורים הותיקים.
 ש: של הקמישלים גם?
 ת: קמישלים. אני מדבר איתך רק על קמישלים.
 ש: איך נקרא בית הכנסת שם?

ת: על שם אלי כהן. היה עוד שם, החליפו על שם אלי כהן. יש לנו פה בבר-יוחאי עוד בית כנסת של העדה הסורית, גם על שם אלי כהן.

ש: של העדה הסורית-קמישליית? פה ברחוב בר-יוחאי?
ת: כן, כן. עוד אחד.

ש: פתחתם עוד בית כנסת בגלל שהעדה

ת: זה לא בנוי יפה כמו זה. בתוך מקלט.

ש: קיבלתם מהעירייה בטח?

ת: כן.

ש: הבנתי. אתה יכול לציין בירושלים את השכונות וכמה משפחות פחות או יותר של קמישלים יש?

ת: בקטמונים יש איזה 150 משפחות.

ש: בכל הקטמונים?

ת: כל הקטמונים. בגילה גם כן אותו הדבר כמעט. בארמון הנציב יש אולי חמש-עשרה משפחות. בנווה יעקב מעל 25 משפחות.

ש: יש להם שם בית כנסת משלהם?

ת: לא. במעלה אדומים יש מעל 20 משפחות.

ש: מחנה יהודה?

ת: במחנה יהודה כל הותיקים מקמישלי, שעלו לפני '48.

ש: כמה יש שם באמת במחנה יהודה?

ת: יש הרבה שם. אני לא יודע בדיוק כמה. אבל יש הרבה.

ש: כשאתה אומר הרבה זה חמישים משפחות?

ת: הרבה. תראה, כל המבוגרים בטח הלכו, וכל הילדים שלהם בטח גרים שם ויצאו לכל מיני שכונות חדשות.

ש: עכשיו נדבר על הארץ כולה. אמרת לי שיש בנתניה ובחולון. כמה בחולון יש? אתה זוכר אולי? יודע?

ת: לא יודע. בתל אביב גם יש.

ש: יש להם שם בחולון בית כנסת?

ת: שלנו פרטי לא.

ש: משותף.

ת: מתפללים עם החלבים שם. גם בנתניה עם החלבים מתפללים.

ש: איפה עוד? אמרת בתל-אביב? איפה בתל-אביב, באיזו שכונה?

ת: מפוזרים, לא יודע. ... תל-אביב. אמרתי לך בנהריה, בישוב הזה שאמרתי

ש: שומרה.

ת: בשומרה יש גם. יש בחיפה גם כן כמה משפחות.

ש: איפה הם מרוכזים אתה יודע?

ת: איפה שהגשר.

ש: איזה גשר?

ת: הגשר שמתחיל לעלות להדר בסיבוב, כשאתה בא מהקריות.

ש: רחוב הגיבורים?

ת: לא יודע.

ש: רחוב השומר?

ת: אני לא מכיר שם. יש שם כמה משפחות. ויש בעכו גם כן כמה משפחות.

ש: בעכו? יש להם שם בית כנסת או משהו?

ת: בעכו גם לא. בחיפה יש להם בהדר.

ש: בהדר יש להם בית כנסת משלהם?

ת: כן.

ש: של הסורים הקמישלים?

ת: קמישלים. רק קמישלים אני מדבר.

ש: כמה משפחות יש בעכו?

ת: אולי עשרים משפחות. בנוה שאנן יש נדמה לי כמה משפחות ... בקרית אתא. הייתי שם. זהו.

ש: בדרום הארץ אין קמישלים?

ת: אין. בדרום יש משפחה אחת יחידה. משפחת עזרא.

ש: בבאר שבע?

ת: לא.

ש: קרית גת?

ת: בקרית גת יש גם משפחה אחת.

ש: של שמעוני?

ת: שמעוני יוסף.

ש: והמשפחה האחרת איפה היא גרה?

ת: משפחה אחרת זה משפחת עזרא ...

ש: אבל לא ציינת איפה הם גרים?

ת: לא זוכר. בדרום.

ש: באחד מהישובים בדרום, אבל לא בבאר שבע?

ת: לא בבאר שבע. בבאר שבע אין סורים. באילת יש לנו כמה משפחות.

ש: קמישלים?

ת: כן.

ש: איך הם הגיעו לאילת באמת? למה?

ת: הלכו לעבוד שם, התחתנו ...

ש: אוקיי. עכשיו בוא בבקשה אם אתה יכול לציין לי אילו משפחות מפורסמות שאתה מכיר גרות בכל מקום? אני מבין שזה ענין של חמולה, זאת אומרת משפחה אחת גדולה שגררה אחריה את כל המשפחה. אתה יכול לעשות את החלוקה הזאת?

ת: המשפחה שלנו בירושלים מוכרת, משפחת ששון. אנחנו 15 אחים ואחיות.

ש: ואתם מרוכזים בקטמונים?

ת: 14 גרים פה בירושלים ואחד נמצא בחיפה, בקרית אתא. יש עוד את משפחת הכהנים בירושלים.

ש: משפחת הכהנים? ככה קוראים להם?

ת: כן. אלה שבאו מהכפר בקמישלי, מעוויג'ה.

ש: כפר גדול בשם עוויג'ה? אלה שברחו ביחד כולם?

ת: שברחו כולם ביחד.

ש: בלילה אחד.

ת: עם החמורים, עם הכל. אלה גם משפחת הכהנים. כולם כהנים.

ש: איפה הם?

ת: בירושלים. כולם פה בקטמון.

ש: גם בקטמונים?

ת: כן ... בגילה אין משפחות קרובות. מפוזרות כולן. רק אנחנו, כל האחים שלי, גרים פה. הרוב.

ש: אתם, משפחת ששון, המשפחה הגדולה ביותר?

ת: הגדולה ביותר אפשר להגיד.

ש: מענין. בוא נמשיך הלאה ברשותך לחיים שלך. יש לך חיים, אתה נשוי, ממשיך לעבוד בסולל בונה?

ת: לא. אני הייתי קבלן.

ש: בשלב מסויים החלטת שאתה

ת: לא יכול מסיבת הבריאות. הבריאות שלי לא חזקה.

ש: הפכת להיות קבלן בנין?

ת: לא. הייתי קבלן 25 שנה ...

ש: עד מתי?

ת: עד לפני ארבע שנים. עד '95. ב-'95 הרגשתי לא טוב, חולה. אז עזבתי את העבודה. פרשתי.

ש: עכשיו אני מבקש ממך להתיחס לעולים שהגיעו בשנות התשעים. האם הקהילה כאן בירושלים עזרה להם באופן מיוחד או טיפלה בהם?

ת: כולם קיבלו עזרה.

ש: מה? אתה יכול קצת לספר ...

ת: קיבלו כולם כספים, לא כמו שאז אנחנו עלינו ולא קיבלנו שום דבר. כל משפחה למשל שעלתה קיבלה מעל מאה אלף דולר הלוואה ללא ריבית, כשחצי ממנה זה מענק שלא מחזירים וכל אחד קנה בית וקנה כל מיני דברים ... מרכב ועד כל הריהוט של הבית.

ש: כל העולים החדשים שהגיעו בשנות התשעים, לאן הם הגיעו? איפה הם התישבו בארץ?

ת: בנתניה ובירושלים. רובם.

ש: איפה בירושלים?

ת: בקטמון ובגילה.

ש: יותר איפה?

ת: יותר בגילה.

ש: למה?

ת: קרובי משפחה. שם היו יותר, אז הלכו לקרובי משפחה.

ש: אתם פה, יש לכם ועד, נכון?

ת: כן.

ש: ממתי הוועד הזה קיים?

ת: כשבנינו את בית הכנסת הקמנו את הוועד.

ש: מתי התחילו?

ת: ב-86.

ש: ב-86' בניתם את בית הכנסת פה?

ת: את בית הכנסת הזה.

ש: ממי קיבלתם את השטח הזה?

ת: מהעירייה קיבלנו. אני ואחי דאגנו וקיבלנו אותו ובנינו את זה.

ש: אתם מההתחלה הייתם בעצם נציגי העדה.

ת: נציגי העדה ואחראים על הכל.

ש: היו בחירות? איך הפכתם להיות נציגי העדה?

ת: היו לנו בחירות.

ש: מתי?

ת: כשבאנו לבנות את בית הכנסת אמרו שצריך מישהו שיהיה אחראי פה. כולם באו אלי ואמרו – בוא

אתה תהיה אחראי. תהיה אחראי על הכל. על בית הכנסת, על ..., על הכל, על כל הענינים.

ש: ומאז אתה ...

ת: לא מאז, אלא רק מלפני חמש שנים אני נכנסתי כאחראי ככה. לפני זה רק עזרתי, כי לא היה לי זמן.

ש: הוועד שפה, של בית הכנסת, אתם נקטתם באילו שהן פעולות כדי לקחת את העולים החדשים,

להראות להם? היה לך מישהו שמינית או אתה בעצמך?

ת: לא. לא עזרנו לאף אחד.

ש: למה?

ת: אמרתי לך, כל אחד איך שהוא בא הסוכנות אמרו לו – איפה אתה רוצה? מה אתה רוצה? מי שלא

היתה לו משפחה אמרו להם – בואו, תקחו כסף, תקחו הלוואות, תקחו ותיקנו בתים איפה שאתם רוצים

לגור, המשפחה גרה פה, גרה שם. כל אחד הציעו להם ... קרובי המשפחה. לא הוועד. זה לא היה ענין של

הוועד. ואז כל אחד החליט איפה ללכת לגור. קיבלו כספים, קיבלו מכוניות, קיבלו הכל.

- ש: אבל בשלב הראשון שהם ירדו מהמטוס, הם הגיעו ישר למשפחות שלהם?
- ת: לא. לקחו את כולם למבשרת ירושלים. היו שם צריפים של הסוכנות. בתים של הסוכנות.
- ש: דירות של הסוכנות.
- ת: דירות של הסוכנות. כל משפחה קיבלה בית כזה עד שתסדר. קיבלו מענקים, קיבלו כספים חודשיים כל חודש לתקופה של מעל שנה. עד שהתחילו להתארגן.
- ש: באולפן גם כן ...
- ת: גם אולפן חינם קיבלו, הכל. קיבלו המון עזרה.
- ש: היו שם בעיות מיוחדות? שמעת על בעיות מיוחדות?
- ת: לא.
- ש: לא שמעת על איזו שהיא הפגנה, מרד?
- ת: לא. בעדה שלנו לא.
- ש: לא אצל הקמישלים?
- ת: לא.
- ש: בעצם הקליטה שלהם היה די חלקה היית אומר?
- ת: חלקה מאוד. לא ציפו למה שהם קיבלו פה.
- ש: הם לא ציפו לטוב הזה?
- ת: בטח. לא כמו עולים אחרים שהגיעו בשנות הששים ...
- ש: שלדעתך הם?
- ת: היה קשה. לא נתנו הלוואות, לא קיבלו דיור. הרבה בעיות. לא מענקים, לא זכויות לעולים חדשים.
- ש: אתה יכול להשוות בין העולים של שנות הששים והשבעים לעולים של שנות התשעים? כשאתה משווה היום את רמת החיים של אלה משנות התשעים לאלה משנות הששים, שבעים, מי מצבו היום יותר טוב?
- ת: העולים של היום מצבם יותר טוב. במאה אחוז. באו "על מוכן". קיבלו הכל. כשבאו בשנות הששים והשבעים לא היה מה לאכול פה. נתנו לנו חודש ימים לבזבז, אחרי זה זהו זה, שכל אחד ישבור את הראש שלו לבד. יש לי פה בן-דוד שעד היום מקבל משכורת. הוא לא עובד ואשתו לא עובדת.
- ש: ביטוח לאומי.
- ת: ביטוח לאומי. לא יודע איך סידרו לו את זה.
- ש: למה הוא נכה או משהו?
- ת: אמר שהוא לא יכול לעבוד וסידרו לו. מקבל כל חודש אבטחת הכנסה של 3,000, 4,000 שקל. כל היום ... יושב בבית קפה, בסוף היום עושה את הקניות שלו ...
- ש: אולי יש שם באמת נכות או משהו?
- ת: לא. רובם, אלה שעלו אחרונים, מקבלים אבטחת הכנסה.
- ש: ולא עובדים?
- ת: לא עובדים כולם. וכולם כמו אריות.

- ש: כולם בגילאים מתאימים גם ...
- ת: כן, סביבות חמישים כולם מקבלים.
- ש: למה לדעתך זה קורה?
- ת: אין לי מושג.
- ש: יש להם בעיות מיוחדות?
- ת: יכול להיות. לכל אחד יש תירוץ משלו ...
- ש: מה אתה חושב?
- ת: במקרה של בן-דוד שלי, הלך ואמר להם שהוא סובל מהגב, אמרו לו בסדר. לך ותשב בבית, תיקח כסף.
- ש: כן, אבל צריך לעבור בדיקות רפואיות.
- ת: עשה בדיקות.
- ש: זאת אומרת הכל מבוסס.
- ת: כן. יכול להיות שהוא סובל אבל לא נראה עליו.
- ש: כמה אתה אומר מתוך העולים החדשים האלה לא יצאו לעבודה ונשארים בבית?
- ת: שמונים אחוז.
- ש: שמונים אחוז מהם שמעל גיל חמישים?
- ת: כן. לא יצאו לעבודה. כולם מקבלים אבטחת הכנסה.
- ש: העולים החדשים האלה, איך היית מגדיר אותם מבחינת היחס לדת?
- ת: כולם שומרי מסורת.
- ש: שבת?
- ת: שבת זה שבת.
- ש: איפה הילדים שלהם מתחנכים?
- ת: בבתי ספר דתיים כולם.
- ש: כולם בבתי ספר דתיים?
- ת: ... כן. רובם.
- ש: ואלה של שנות הששים והשבעים, איך היית מגדיר אותם?
- ת: גם כן. הדת זה ה[דבר] הראשון.
- ש: הדת זה הדבר החשוב ביותר?
- ת: החשוב ביותר.
- ש: גם את הילדים שלך אני מבין שלחת לבתי ספר דתיים?
- ת: גם הילדים שלי למדו בבית ספר דתי.
- ש: ככה זה אצל כל הקמישלים?
- ת: רובם. אולי במאה משפחות ... בכל הארץ. כולם עם כיפות ... ושומרי מסורת. אולי בודדים, אני לא אומר לך. ממאה תוציא אחד אולי, אבל לא יותר מזה. רובם שומרים.

ש: כשאתה משווה אותם למשל לחלבים או דמשקאים?

ת: חלבים יותר דתיים.

ש: אתה מכיר כאן חלבים שהגיעו לירושלים בשנות התשעים?

ת: לא.

ש: לא נתקלת בחלבים?

ת: לא. מדמשק הכרתי כמה משפחות שהגיעו לירושלים ועזבו את ירושלים. הלכו לתל-אביב ...

ש: איפה הם היו?

ת: במבשרת.

ש: של הסוכנות?

ת: ... הסוכנות.

ש: שם שמעת על בעיות מיוחדות של הדמשקאים?

ת: לא.

ש: לא שמעת על שום דבר?

ת: שום דבר.

ש: מי בסוכנות ובמשרד הקליטה, אתה זוכר פקידים מסוימים שטיפלו בכם? היו פקידים שטיפלו באופן

מיוחד בקמישלים?

ת: לא.

ש: אתה לא מכיר?

ת: רק המנהל הזה, גולדבלט.

ש: טוב, זה של שנות הששים.

ת: כן.

ש: אתה זוכר אותו לא לטובה אני מבין.

ת: לא.

ש: דרך אגב, אתה ניסית עם אחיך לברר מה עלה בגורל הזכות שלכם? איך קרה שהונו אתכם?

ת: כן. הוא אמר שחתמנו על הלוואה ולקחנו תמורת זה, וזאת הזכות שלנו.

ש: זה היה נכון?

ת: לא נכון. רימו אותנו. הם מכרו את הזכות שלנו לאנשים.

ש: נתנו את הזכות שלכם.

ת: לא, מכרו. בא מישהו אחר ורצה בית מהסוכנות, [אמרו לו -] שלם, שים כסף, קח את הזכות על זה.

ואותי החתימו על חוזה כזה.

ש: יש לך עדין את כל המסמכים בבית, אתה שומר?

ת: לא.

ש: זרקת הכל?

ת: ... 37 שנה.

- ש: אתם הקמתם פה ועד קמישלי לכל הירושלמים?
 ת: כן. יש לנו ועד, עמותה.
- ש: שיושבת פה? אתה ראש העמותה?
 ת: אני, כן.
- ש: מתי הקמתם את העמותה הזאת?
 ת: כשבנינו את בית הכנסת, אמרתי לך.
- ש: ואז גם הוועד קם וגם העמותה?
 ת: גם הוועד וגם העמותה.
- ש: למה הקמתם גם ועד וגם עמותה?
 ת: הוועד לניהול בית הכנסת ועניני הדת, והעמותה בגלל [עניני] חוץ. משרד הדתות. יש לנו החלטות, כסף... לא תהיה עמותה לא נקבל כסף.
- ש: אז העמותה שלכם מקבלת הכנסות לצורך מה?
 ת: לצורך בית הכנסת.
- ש: לצורך האחזקה של בית הכנסת?
 ת: כן.
- ש: אין פה ישיבה או משהו?
 ת: אין לנו פה. יש פה תלמוד תורה בערב, כולל. אבל ישיבה אין לנו.
- ש: עבור זה אתם גם מקבלים הקצבות?
 ת: גם על זה מקבלים.
- ש: משרד הדתות נותן לכם? ומי עוד?
 ת: לא, משרד הדתות לא נותן לנו. משרד הדתות נותן לנו שנתי.
- ש: הקצבה שנתית לעמותה?
 ת: כן. אבל פה מממנת לנו משפחת ספרא מארצות הברית. כל חודש נותנת אלף דולר ללימוד תורה וקריאת תהלים יום ויום והכל.
- ש: משפחת ספרא תורמת לכם אלף דולר?
 ת: תורמת אלף דולר לחודש.
- ש: מי נותן לכם את הכסף פה?
 ת: מקבלים אותו דרך עורך הדין שלהם בתל-אביב. הוא שולח את זה.
- ש: מי זה?
 ת: לא מכיר. זה הכל סודי.
- ש: אתם מקבלים בדואר?
 ת: אני מקבל לחשבון בית הכנסת אלף דולר לחודש.
- ש: זה נכנס ישיר לבנק?
 ת: כן.

ש: אתה לא יודע אפילו מי שולח לך?

ת: רק עורך דין שאני בקשר איתו.

ש: אתה בקשר איתו?

ת: כן.

ש: אתה מכיר אותו? אתה יודע מי זה?

ת: עורך הדין שלהם. לא עם האנשים. אין להם זמן לבוא לראות אותנו.

ש: איך הגעת לזה שעורך הדין הזה

ת: כשבנינו פה הלכנו וביקשנו מהם תרומה, מארצות הברית, לבנות את בית הכנסת.

ש: מה זאת אומרת הלכתם?

ת: אחי הלך ועוד אחד.

ש: לאן הלך?

ת: נסעו לארצות הברית, למשפחת ספרא.

ש: באופן מיוחד למשפחת ספרא?

ת: כן. ביקשו מהם עזרה לבנות את בית הכנסת. באמת קיבלנו עזרה מהם.

ש: איפה בארצות הברית?

ת: בניו-יורק.

ש: אחיך נסע באופן מיוחד לניו-יורק?

ת: אחי ועוד אחד בשם ... עקיבא.

ש: הוא קמישלי גם כן?

ת: קמישלי.

ש: מפה?

ת: כן. גם חבר ועד. נסעו כמה פעמים והביאו כל פעם קצת כסף וככה בנינו את בית הכנסת.

ש: זאת אומרת בית הכנסת נבנה בעזרת הכספים של ספרא?

ת: ספרא, ומתרומה של כל העדה.

ש: תרומה של כל העדה פה שאספתם כספים?

ת: כן.

ש: כמה היה החלק של ספרא בתוך ...

ת: מאה אלף דולר.

ש: כמה הקהילה נתנה?

ת: השאר זה ...

ש: כמה אבל?

ת: אלה היו תרומות. כל חודש היינו הולכים לכל בית ומבקשים עזרה וככה בנינו את בית הכנסת.

ש: מתי סיכמתם על העניין הזה שאתם מקבלים את האלף דולר כל חודש?

ת: איך שפתחנו ... פתחנו, אמר – תשימו את זה על שם יעקב ששון. אמרנו לו בסדר.

ש: מי אמר?

ת: עורך הדין שלהם.

ש: הוא מייצג אותו פה בארץ?

ת: מייצג את משפחת ספרא. בתל-אביב.

ש: מה השם שלו?

ת: לא מכיר.

ש: אבל אתה אומר שאתה

ת: לא מכיר.

ש: אתה לא רוצה פשוט לומר את השם. אז תגיד ככה. אתה מכיר אותו, אבל הם ביקשו שזה יהיה בצנעה?

ת: זה סודי. אסור לי להגיד.

ש: מאה אחוז. מקובל, אין שום בעיה. חשבתי שאתה אומר

ת: לא רוצים ... מצווה. כשעושים מצווה לא אוהבים להגיד.

ש: הבנתי. אני מבין שהם תומכים גם בבתי כנסת נוספים, נכון?

ת: בהרבה מקומות.

ש: הרבה מקומות בארץ?

ת: בטח. משפחת ספרא? כבר ספרא בירושלים נתרם על ידם ...

ש: איפה שהעירייה.

ת: איפה שהעירייה.

ש: טוב, ברוך השם הוא איש בעל אמצעים.

ת: ברוך השם. הילדים שלו.

ש: הילדים שלו עכשיו. לפני כמה זמן הוא נפטר?

ת: שבע שנים.

ש: מי מהבנים שלו מרכז

ת: אנחנו לא בקשר איתו.

ש: הבנתי. בסדר. יש לכם פה בקהילה מה שנקרא מתן בסתר או עזרה לאנשים חולים? איך אתם ...

ת: אין לנו.

ש: אז אם חס וחלילה מישהו בא אליכם ומבקש עזרה – אשתי ...

ת: לוקחים לו מכל האנשים. בערב שבת מודיעים לקהל וביום ראשון כל אחד מה שהוא יכול להעביר.

ש: בבית הכנסת אתם מודיעים, מקיימים התרמה ...

ת: התרמה למשפחה נזקקת. כל אחד מה שיכול להביא.

ש: אין לכם קרן מיוחדת לעזרה? מה השיטה עוד פעם?

ת: אנחנו מכריזים בבית הכנסת בערב שבת או בשבת בבוקר שיש משפחה נזקקת, בואו לתרום לה. מי

שיכול. כמה שאתם יכולים. אז כל אחד נותן תרומה לפי יכולתו. ואז ביום ראשון כל אחד נותן לגבאי מה

שהוא יכול, משלם, ובסתר מעבירים את זה הלאה לאנשים הנזקקים.

ש: אתה יכול לספר לי על איזה שהוא מקרה מיוחד?
 ת: יש לנו גם כן עוד מקרה שיש לנו קרן באמת, יש לנו קרן. לא מודיעים עליה בפומבי. יש אנשים שיש להם הוראת קבע ומשלמים כספים, ואת זה אנחנו שולחים לתלמידי חכמים.

ש: איפה?

ת: פה בירושלים.

ש: תלמידי חכמים מהעדה?

ת: לאו דוקא מהעדה. יש הרבה שנזקקים, שולחים לנו מכתבים ואנחנו שולחים להם.

ש: אבל בדרך כלל, לי נראה באופן טבעי שאם מישהו שייך לעדה מסויימת הוא יפנה לועד של אותה עדה, לא?

ת: לא, לא.

ש: בלי שום קשר אתם עוזרים לכולם?

ת: פונים אלינו ואנחנו מרצוננו הטוב שולחים להם מה שיכולים. גם בית ספר.

ש: אבל אני מבין שהקרן הזו היא של אנשי העדה?

ת: של אנשי העדה. "קרן יעקב ויוסף".

ש: מי זה יוסף?

ת: בן אדם זקן שנפטר ועוד אחד שנהרג, בחור צעיר. על שמם קראנו לקרן הזאת יעקב ויוסף.

ש: הם גם תרמו את הכספים לקרן הזאת? זאת אומרת הילדים שלהם.

ת: גם תרמו ותורמים עד היום, למרות שהם לא נמצאים. מזה שולחים לתלמידי חכמים.

ש: יפה מאוד. מה עוד עשיתם פה או אתם עושים לטובת העדה? למשל קורסים לנשים או ערבי שירה או תרבות?

ת: לא, אין לנו את זה. שירה יש לנו בערב שבת רק. אחרי התפילה כולם הולכים ובאים אחרי זה ויושבים.

ש: איפה?

ת: פה בבית הכנסת למעלה. פיוטים וזה. אמרתי לך, יום יום יש לנו לימוד תורה פה. יש כולל בשבתות. באים פה בנים לבד ובנות לבד, קוראים תהלים. זהו זה. נותנים להם כל מיני דברים. קונים להם מתנות.

ש: לפי מה שאני מבין בסך הכל הבית הזה מבחינה כלכלית בסדר. אתם מקיימים את המקום הזה.

ת: אנחנו על הגבול עומדים.

ש: מקיימים את עצמכם, את הצרכים.

ת: כן.

ש: עוד לגבי העניין הזה של העולים החדשים. אתה אומר שלא היה צורך למנות מישהו מהקהילה או מהוועד שילווח את העולים?

ת: לא, לא היה צורך, כי כל אחד יש לו משפחה בלי עין הרע פה. כל אחד יש לו משפחה של כמה [נפשות]. המשפחות כולן מרובות ילדים והרבה אחים היו שם. המשפחות שעלו מסוריה כולן 10, 12

אחים. כולם באו לפה והתחתנו וכל אחד, אתה יודע, כמה משפחות יצאו מזה. אז כל אחד המשפחה שלו טיפלה בו ועזרה לו ...

ש: ביקשתי ממך להיפגש עם מישהו ממשפחת ספרא ואתה סיפרת לי שזה?
ת: קשה.

ש: למה זה קשה?

ת: לא מוכנים להיפגש עם אף אחד, המשפחה.

ש: המשפחה רוצה להישאר בעילום שם.

ת: בעילום שם. כל התרומה שלה היא בעילום שם.

ש: סיפרת לי שעכשיו לוי מוסא מקרית אתא רצה להיפגש עם הנציג, עם עורך הדין שלהם בתל-אביב.

ת: כן. גם. לא היתה הסכמה מעורך הדין.

ש: הוא לא הסכים להיפגש איתו?

ת: לא.

ש: למה?

ת: הוא צריך ללכת להיפגש בארצות הברית קודם עם אחד הבנים או אחד הנכדים של ספרא, ואז יקבל מכתב ויפנה פה לעורך הדין שלהם והוא יטפל בענין, אם יתנו [אישור].

ש: לפי מה שהבנתי ממך אותו עורך דין מקבל

ת: הוראות מארצות הברית, ממשפחת ספרא. ואז באים לפה עם מכתב מפלוני שאפשר לעזור. ואז הוא בא בתור מפקח, בודק, מבקר במקום שצריך לתרום ומודיע להם אם זה אמת וזה נכון או לא נכון. אז הם מחליטים מה לתת.

ש: זה מה שנעשה גם אצלכם?

ת: כן. באו לביקורת ובאים לפה אנשים כל חודש חודשיים לביקורת.

ש: מטעם מי?

ת: מטעם ספרא. רואים שיש לימוד תורה וקוראים תהלים והכל.

ש: המענק החודשי הזה

ת: נותנים ועוקבים אחרי זה ... שמתקיים מה שהם רוצים. הם רוצים שיקימו פה תלמוד תורה ושאנשים יקראו תהלים. באים כל פעם ... ומבקרים – איפה התלמידים? איפה הקוראים?

ש: יפה מאוד.

ת: כן.

ש: אתה יודע על דמשקאים פה באזור?

ת: לא.

ש: לא מכיר. אתה מתעסק אם כך אני מבין

ת: רק קמישלים.

ש: רק קמישלים. זו העדה שלך, זה מה שמעניין.

ת: כן.

- ש: באופן כללי מה מצבה של העדה הקמישילית מבחינה חמרית, כלכלית?
 ת: בסדר גמור. כולם חיים בכבוד.
- ש: עובדים?
 ת: עובדים ומביאים כסף בכבוד.
- ש: אתה לא מכיר מקרים מיוחדים של עולים חדשים שלא הסתדרו או שהיו בעיות מיוחדות?
 ת: לא. כולם הסתדרו ברוך השם בסדר גמור.
- ש: היתה לך פגישה או תיאום עם ועדים אחרים של עולי סוריה? למשל ועד העדה, ארגון יוצאי חלב או ארגון יוצאי דמשק?
 ת: לא, לא היה לנו קשר.
- ש: לא הזמינו אתכם, לא ביקשו מכם – בואו נעשה כולנו ביחד אגודה אחת?
 ת: לא.
- ש: אתה יודע שיש התאחדות יוצאי סוריה?
 ת: כן.
- ש: ששון משה הוא הנשיא. לא קראו לכם להצטרף?
 ת: בכלל לא.
- ש: למה?
 ת: לא יודע.
- ש: אפילו זה לא עלה, לא יצרו איתכם קשר טלפוני כדי לבדוק את הענין הזה?
 ת: יכול להיות עם אנשים אחרים. אני לא יודע.
- ש: לא איתך?
 ת: איתי לא.
- ש: יש לך מושג למה?
 ת: לא יודע.
- ש: את יוסף קלאש מארגון יוצאי דמשק אתה מכיר?
 ת: כן.
- ש: היית אצלו במשרד פעם?
 ת: לא. הוא היה פה.
- ש: מתי?
 ת: פעם ביקר, לפני שש, שבע שנים.
- ש: לצורך מה הוא ביקר כאן?
 ת: בא לראות את בית הכנסת. כולם התפעלו ואמרו שבית הכנסת יפה, הוא אמר שהוא ילך לראות ובא לראות.
- ש: רק לבקר?
 ת: כן.

ש: לא דיבר איתך ... להצטרף אליהם?

ת: לא, שום דבר.

ש: יש לך מושג למה?

ת: אין. כי החלבים רוצים להיות לבד, הדמשקאים רוצים להיות לבד ואנחנו גם לבד.

ש: אתם גם רוצים להיות לבד?

ת: כן.

ש: אבל יש את העניין של התאחדות יוצאי סוריה.

ת: לא, גם לא.

ש: אתה יודע שלפני כמה שנים, בשנות התשעים, '92 משהו כזה, קם ארגון שנקרא ארגון יוצאי דמשק

ולבנון? ידעת על זה?

ת: לא.

ש: לא פנו אליך בכלל?

ת: בכלל לא. דמשק ולבנון זה דמשק ולבנון, לא כולל חלב ולא כולל את קמישלי.

ש: ארגון יוצאי סוריה ולבנון.

ת: יכול להיות.

ש: אתה לא מכיר?

ת: לא.

ש: מוכר לך השם שטאח מצליח? קוסטיקה יוסף?

ת: לא.

ש: לא מכיר. בסדר. לסיכום אתה רוצה לספר עוד משהו על העניין של הקליטה שלך, של האחרים?

ת: היום זה בסדר לכל העולים שהגיעו. אין לאף אחד שום תלונה אני חושב.

ש: איך אתה מתייחס לקליטה שלך בארץ?

ת: אני מתייחס לקליטה שלי, כערבי באתי לפה ... לא קיבלו אותנו יפה. לא עזרו לנו בשום דבר. ממש

רימו אותנו.

ש: מאיזו בחינה?

ת: הסוכנות, מבחינת לקבל זכויות כמו כל העולים שמגיעים הנה.

ש: אתה חושב שלעולים האחרים נתנו יותר?

ת: נתנו. כן.

ש: מאיזו בחינה?

ת: מי שהיתה לו משפחה פה שידעה קצת את החוקים, הלכה ודאגה לו וקיבלה הכל. אנחנו לא קיבלנו.

אני, אחים שלי, בני דודים שלי, ככה עזבו אותנו. החתימו אותנו על טפסים שקיבלנו את ההלוואות האלה,

את הכספים האלה, וזהו זה.

ש: אתה רוצה לומר לי שבדרך כלל לקמישלים התייחסו בצורה כזאת, או שבמקרה אליך ולמשפחה

שלך?

ת: לא במקרה. בשנות הששים ... להרבה אנשים עשו את זה.

ש: לאו דוקא לקמישלים?

ת: לא דוקא לקמישלים. לכל העדות. אבל אנחנו במקרה נפלנו. העפתי עליו מכות והגענו למשטרה ... אז קיבלנו באמת. באו ואמרו לנו – בואו ניתן לכם.

ש: אחרי שירדתם בלוד והתפזרתם למשפחות, ביקרו אצלכם נציגי סוכנות?

ת: לא. בכלל לא.

ש: עובדים סוציאליים?

ת: בכלל לא. אף אחד. אני אומר לך שזרקו אותנו לרחובות.

ש: מישהו מהעדה הסורית-קמישלית בא לבקר אצלכם? היה מישהו, נציג? בשנות הששים והשבעים היה מישהו, מנהיג?

ת: לא היה. אף אחד.

ש: לא היה מנהיג לקהילה?

ת: לא היה מנהיג אפילו לעדה.

ש: זאת אומרת שעד שאתם אירגנתם

ת: עד שהקמנו פה את בית הכנסת ושמנו ועד והקמנו עמותה, לא.

ש: הוועד לא היה ...

ת: כלום לא היה. שום דבר. שום ארגון. לא פה ולא בקרית אתא.

ש: גם בקרית אתא הם התארגנו רק בשנים האחרונות?

ת: רק כשבנו בית כנסת התחילו להתעניין.

ש: בית הכנסת היה?

ת: היה הסיבה להתארגן עם מקום, לעשות ועד ולהקים ...

ש: טוב. מר ששון, אני מאוד מודה לך על הראיון שנתת לי. העשרת אותי בהרבה מאוד דברים והרבה תודה.

ת: על לא דבר.